

PRIRUČNIK
ZA PRAĆENJE
SUDJELOVANJA
ŽENA
NA IZBORIMA

**PRIRUČNIK ZA PRAĆENJE
SUDJELOVANJA ŽENA NA IZBORIMA**

Izdavač: OESS-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR)

Ul. Miodowa 10
00-251 Varšava
Poljska
www.osce.org/odihr

© OSCE/ODIHR 2004

Sva prava su pridržana. Sadržaj ove publikacije može se slobodno koristiti i umnožavati u obrazovne i druge nekomercijalne svrhe, pod uvjetom da svako takvo umnožavanje navođenje OESS-a/ODIHR-a kao izvora.

Ovaj priručnik prvobitno je objavljen 2004. godine kao *Handbook for Monitoring Women's Participation in Elections* u izdanju OESS-ovog Ureda za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR). Ova verzija je prijevod. U slučaju razlika u tekstu, molimo pozivati se na publikaciju na engleskom jeziku kao konačnu i službenu verziju.

ISBN 978-83-66089-61-7

Dizajn: Damla Süar, Ženeva, Švicarska
Tiskara: Sungraf, Poljska

PRIRUČNIK
ZA
PRAĆENJE
SUDJELOVANJA
ŽENA
NA IZBORIMA

KAZALO

UVOD	6
A. Svrha ovoga priručnika	6
B. Kako koristiti ovaj priručnik.....	7
1. TEMELJI PROMATRANJA RODNIH PITANJA I IZBORA: INFORMACIJE ZA SVE ČLANOVE IZBORNE PROMATRAČKE MISIJE.....	8
A. Pregled uloge izborne promatračke misije u praćenju sudjelovanja žena.....	8
B. Međunarodni standardi	9
C. Sadašnji status žena u globalnom vodstvu	9
D. Specifični zadatci za izbornu promatračku misiju	10
2. PRAVNI KONTEKST: ULOGA PRAVNOG ANALITIČARA	14
A. Opća ocjena pravnog okvira	14
B. Ugrađenost ženskih prava u ustav.....	15
C. Ostali zakoni koji utječu na jednakost i političko sudjelovanje žena	15
D. Moguće prepreke za pravnu zaštitu prava žena.....	16
3. IZBORNI SUSTAV I IZBORNA ADMINISTRACIJA: ULOGA IZBORNOG ANALITIČARA	20
A. Izborni sustavi	20
1. Sustavi razmjerne zastupljenosti.....	21
2. Većinski/pluralni sustavi.....	21
B. Elementi izbornoga procesa koji utječu na sudjelovanje žena	22
C. Kvote i pozitivna diskriminacija.....	23
D. Sudjelovanje u izornoj administraciji	24
E. Registriranje birača	25

4. POLITIČKE STRANKE I NAPREDOVANJE ŽENA:	
ULOGA POLITIČKOG ANALITIČARA	30
A. Unutarnja organizacija i implikacije za žene	30
B. Čimbenici koji mogu podrivati dobre namjere	31
C. Programi i nastojanja kako privući glasove žena	32
5. ŽENE I MEDIJI: ULOGA MEDIJSKOG ANALITIČARA	34
A. Mediji i njihov utjecaj na stavove javnosti	34
B. Opća pitanja za promatranje.....	35
C. Tehnike praćenja medija tijekom izborne kampanje.....	35
6. DP-i I KP-i : ULOGA KOORDINATORA DP-a.....	38
A. Dugoročni promatrači (DP).....	38
B. Kratkoročni promatrači (KP)	39
7. ISCRPNJA ANALIZA I INFORMACIJE: ULOGA ANALITIČARA RODNIH PITANJA.....	42
A. Žene u društvu.....	42
B. Žene u politici.....	43
C. Službeni izvori informacija.....	45
D. Nevladine organizacije.....	46
ANEKS: ODABRANI MEĐUNARODNI STANDARDI	48
O OESS-u / ODIHR-u	52

UVOD

A. SVRHA OVOG PRIRUČNIKA

Sve države sudionice OEES-a priznaju jednakost između žena i muškaraca kao temeljni aspekt pravednog i demokratskog društva. One su posvećene promicanju jednakih mogućnosti za puno sudjelovanje žena u svim aspektima političkog i javnog života. Ovaj priručnik daje temeljne smjernice svim OEES-ovim/ODIHR-ovim promatračkim misijama (EOEOM) za praćenje sudjelovanja žena u izbornim procesima. Izrađen je u sklopu ODIHR-ovog nastojanja da poveća jednakost između žena i muškaraca tako što će rodna pitanja uvesti u sva područja svoga djelovanja. Ovaj priručnik utvrđuje praktične korake koje svaki EOM treba poduzeti kako bi integrirao rodnu perspektivu u svoj rad, dopunjujući informacije sadržane u ODIHR-ovom *Priručniku za promatranje izbora* i drugim materijalima koje je pripremio ODIHR.

Smjernice dane u ovom priručniku imaju za cilj osigurati da svaka izborna promatračka misija donese zaključke do koje mjere izborni proces slijedi opredjeljenja OEES-a i odražava univerzalna načela, te potpuno uzima u obzir način na koji izborni proces utječe i na žene i na muškarce. Izbori ne mogu ispuniti OEES-ova opredjeljenja ili druge međunarodne standarde ukoliko ne uključuju mogućnosti za puno i jednako sudjelovanje žena.

Postizanje preciznih zaključaka o tim pitanjima zahtijeva saznanja i informacije od svih članova EOM-a. Praćenje jednakoga sudjelovanja žena u izbornom procesu je zajednička odgovornost svih članova izborne promatračke misije, uključujući osnovni tim, kao i dugoročne i kratkoročne promatrače.

B. KAKO KORISTITI OVAJ PRIRUČNIK

Ovaj priručnik je dizajniran kao sredstvo za rad. On treba pomoći svim EOM-ovima identificirati i ocijeniti različite elemente koji mogu utjecati na jednako političko sudjelovanje žena. Priručnik je strukturiran kako bi omogućio članovima EOM-a usredotočiti se na materijal koji je najbitniji za specifičnu odgovornost svakoga od njih.

- Uvodno poglavlje daje opći pregled i bitne temelje o rodnim pitanjima i izborima što bi trebalo biti korisno za svakog člana EOM-a;
- Kasnija poglavlja daju temeljne informacije o rodnim aspektima specifičnih komponenti izbornoga procesa, a organizirana su prema uobičajenoj strukturi ODIHR-ove izborne promatračke misije. Tu su, dakle, poglavlje o pravnim pitanjima napravljeno za pravnog analitičara EOM-a, poglavlje o izbornim sustavima za izbornog analitičara EOM-a, poglavlje o političkim strankama za političkog analitičara EOM-a, poglavlje o ženama i medijima za medijskog analitičara EOM-a, kao i poglavlje koje daje smjernice za koordinatora dugoročnih promatrača;
- Za one EOM-ove koje imaju analitičara rodnih pitanja s punim radnim vremenom ili pomoćnika za rodna pitanja, posljednje poglavlje sadrži smjernice o dodatnim informacijama koje bi, kad god je to moguće, bilo korisno detaljnije prikupiti;
- Aneks sadrži tekstove ključnih OESS-ovih opredjeljenja i drugih međunarodnih standarda bitnih za sudjelovanje žena na izborima;
- Uključen je i određeni broj kontrolnih popisa kako bi se pomoglo članovima tima da brzo počnu istraživati pitanja vezana za EOM-ovo praćenje sudjelovanja žena, te kako bi im bilo pri ruci kao podsjetnik na pitanja kojima se treba pozabaviti svaki član tima. Ne očekuje se od svakog EOM-a da obrađuje svako od tih pitanja.

Pošto je svako izorno okruženje jedinstveno, sva pitanja istražena u ovoj knjizi možda neće biti bitna za svake izbore koji se promatraju. Isto tako, različiti EOM-ovi staviti će veći ili manji naglasak na rodna pitanja, ovisno o njihovoj veličini, trajanju misije i resursima. U okviru njihovih resursa, međutim, svaki EOM treba rodna pitanja uzeti u obzir i uključiti ih u svoju metodologiju izvještavanja i, ukoliko to odgovara, u svoje preporuke.

- ▼ PREGLED ULOGE IZBORNE PROMATRAČKE MISIJE U PROMATRANJU SUDJELOVANJA ŽENA
- ▼ MEĐUNARODNI STANDARDI
- ▼ SADAŠNJI STATUS ŽENA U GLOBALNOM VODSTVU
- ▼ SPECIFIČNI ZADATCI ZA IZBORNU PROMATRAČKU MISIJU

1. TEMELJI PROMATRANJA RODNIH PITANJA I IZBORA: INFORMACIJE ZA SVE ČLANOVE IZBORNE PROMATRAČKE MISIJE

A. PREGLED ULOGE IZBORNE PROMATRAČKE MISIJE U PRAĆENJU SUDJELOVANJA ŽENA

Rodna pitanja utječu na sve aspekte izbora i stoga su sastavni dio rada izborne promatračke misije. Svi članovi EOM-a trebaju biti svjesni kako se rodna pitanja odnose na njihova specifična područja odgovornosti u okviru EOM-a. U obavljanju svojih dužnosti, oni trebaju razmotriti kako pravne, političke i društvene strukture utječu na žene i na muškarce, u izbornom procesu. Na primjer, rad EOM-a uključit će promatranje sudjelovanja žena kao birača, kandidata i izabраних predstavnika; sudjelovanje žena u vodećim ulogama u državnim institucijama, izbornim povjerenstvima i političkim strankama; i kako pravni okvir i strukture medija utječu na žene i na muškarce. Svi članovi EOM-a trebaju tražiti informacije o sudjelovanju žena dok obavljaju aktivnosti koje su obično povezane s njihovim dužnostima, i trebaju izvući odgovarajuće zaključke o tomu kako državne strukture i prakse utječu na sudjelovanje žena u politici.

Poput drugih elemenata izborne promatračke misije, cilj praćenja rodniх pitanja jeste prikupljanje informacija, procjena do koje mjere zakoni i prakse ispunjavaju OESS-ova opredjeljenja i međunarodne standarde, a potom predlaganje konstruktivnih mjera za zemlju domaćina. Svaki sastanak s dužnosnikom, političkom strankom, predstavnikom medija ili NVO-om pruža prigodu za stjecanje uvida u prava žena, moguće prepreke za njihovo ravnopravno sudjelovanje u javnom životu, kao i reforme koje bi mogle pomoći pri otklanjanju diskriminacije tamo gdje postoji.

Voditelj svake izborne promatračke misije usmjeravat će njezin rad kako bi se ispunili ciljevi ODIHR-ovog praćenja rodniх pitanja. Kad god je to moguće, analitičar za rodna pitanja bit će dodijeljen misiji. Kada to nije moguće, neki drugi član osnovnoga tima treba biti određen kao kontakt osoba za rodna pitanja kako bi koordinirao rad misije na

rodnim pitanjima. Analitičar za rodna pitanja ili kontakt osoba za rodna pitanja trebaju biti spremni informirati članove tima te pružiti dodatne smjernice o okolnostima koje mogu zahtijevati posebnu pozornost.

B. MEĐUNARODNI STANDARDI

U okviru OESS-a, Kopenhagenski dokument¹ sadrži većinu temeljnih opredjeljenja koja su specifično vezana za izbore. Međutim, mnoga druga OESS-ova opredjeljenja također su ključna za provedbu demokratskih izbora, uključujući opredjeljenje za nediskriminaciju, politička prava i vladavinu prava. Odredbe o nediskriminaciji mogu biti osobito važne za rod i ženska prava. Stavak 5.9 Kopenhagenskog dokumenta obvezuje države sudionice da „zabrane svaku diskriminaciju i jamče svim osobama jednaku i učinkovitu zaštitu protiv diskriminacije na bilo kojem temelju”.

Glavni OESS-ovi standardi o rodnoj jednakosti sadržani su u Moskovskom dokumentu² i Povelji za europsku sigurnost,³ a oba ova dokumenta obvezuju države sudionice na promicanje jednakosti između žena i muškaraca. Stavak 23. Povelje za europsku sigurnost, na primjer, glasi: „Puno i jednako ostvarenje ljudskih prava žena od ključne je važnosti za postizanje mirnijeg, prosperitetnijeg i demokratskijeg OESS-ova područja. Mi smo posvećeni tomu da jednakost između muškaraca i žena bude sastavni dio naših politika, kako na razini naših država tako i u okviru Organizacije.”

Usto, gotovo sve države sudionice OESS-a ratificirale su međunarodne ugovore ili druge dokumente koji promiču jednakost između muškaraca i žena, uključujući osobito Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR).

Aneks ovom priručniku sadrži tekstove nekih od ključnih međunarodnih standarda rodne jednakosti i ljudskih prava žena koji su osobito bitni za izborne procese.

C. SADAŠNJI STATUS ŽENA U GLOBALNOM VODSTVU

Napredak u jednakom sudjelovanju žena u javnom životu još uvijek je u tijeku kako diljem svijeta tako i u državama članicama OESS-a. U okviru OESS-a, prosječan postotak

---

1 Dokument s Kopenhagenskog sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji CSCE, 1990.

Tekst ovoga i drugih OESS-ovih dokumenata može se naći na Internet stranici OESS-a: www.osce.org.

2 Dokument s Moskovskog sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji, 1991.

3 Povelja za europsku sigurnost, Istanbul, 1999.

zastupljenosti žena u parlamentu je tek oko 15 posto, što je brojka koja je tek nešto viša od svjetskog prosjeka, oko 13 posto.

Stavljajući ovu brojku u nešto drukčiju perspektivu, Razvojni program Ujedinjenih naroda ocijenio je kako kritična masa koja omogućuje ženama kao skupini imati smislen utjecaj u zakonodavnim tijelima iznosi 30 posto. Samo šačica zemalja je postigla ovu razinu.

Nizak broj žena na rukovodećim pozicijama uključuje i izvršnu vlast, gdje je postotak žena predsjednica vlada i članica vlada čak i niži od njihovog broja u parlamentima. Na primjer, samo oko 7 posto ministara u svijetu su žene.

D. SPECIFIČNI ZADATCI ZA IZBORNU PROMATRAČKU MISIJU

Kako bi učinkovito analizirao status žena u politici i izbornom procesu, svaki EOM trebat će prikupiti i procijeniti barem minimalnu količinu statističkih i drugih informacija. Misije s analitičarom za rodna pitanja s punim radnim vremenom trebale bi biti u stanju prikupiti i analizirati informacije mnogo dublje (vidjeti Poglavlje 7). Prikupljeni statistički podatci trebaju pružiti profil okruženja u kojemu se izbori odvijaju, a također se mogu koristiti kao temelj za usporedbu pri utvrđivanju pozitivnih ili negativnih trendova glede napredovanja žena u zemlji koja je predmet promatranja. Podatci se također mogu koristiti kako bi se utvrdilo koje mjere bi vlade i političke stranke mogle usvojiti kako bi povećali zastupljenost žena. Vremenom, ti podatci mogu također pomoći da se ukaže na vrstu programa tehničke pomoći čiju provedbu bi mogli razmotriti ODIHR ili druga tijela radi promicanja sudjelovanja žena.

Minimalno, EOM treba pokušati pribaviti i izvijestiti o temeljnim statističkim podacima poput:

- ▶ Broja muškaraca i žena članova novoizabranih i odlazećih parlamenata (ili drugih tijela za koja se promatraju izbori) i, ukoliko su ti podatci raspoloživi, prethodnih parlamenata. Te brojke pomoći će utvrditi trendove sudjelovanja i zastupljenosti žena;
- ▶ Broja i udjela žena koje služe kao ministri u novoj vladi i odlazećoj vladi. Ako žene imaju mnogo viših pozicija izvan same vlade, na primjer ako su sutkinje visokoga suda, to također vrijedi uzeti u obzir;

- » Broja žena na poziciji stranačkih vođa;
- » Odnosa između broja muškaraca i broja žena među kandidatima. Na izborima na kojima se koriste stranačke liste, drugi važan statistički podatak je broj žena koje su stavljene na pozicije koje su “osvojive”;
- » Stupnja do kojega žene imaju pozicije u tijelu odgovornom za provedbu izbora, obično u središnjem izbornom povjerenstvu i na nižim razinama izborne administracije;
- » Broja i omjera između žena i muškaraca registriranih da glasuju.

Statistički se podatci obično dobivaju iz niza izvora, uključujući vladina ministarstva, zavode za statistiku, izborna povjerenstva, lokalne vlasti, političke stranke i nevladine organizacije.

Pored statističkih podataka, tijekom cijele izborne promatračke misije, članovi tima trebaju također pribaviti druge tipove informacija o mjestu žena u društvu i njihovom sudjelovanju u političkom procesu. Na temelju sastanaka s kandidatima, političkim strankama, vladinim dužnosnicima, aktivistima civilnoga društva, novinarima, pripadnicima akademske zajednice, sucima i ostalima, tim također može oblikovati dojmove o društvenim stavovima prema ženama i njihovoj prihvaćenosti kao vođa i onih koji odlučuju. EOM treba nastojati odgovoriti na sljedeća pitanja:

- » Imaju li žene jednaku mogućnost sudjelovati u političkom procesu? Ako nemaju, koje im prepreke stoje na putu? Posebice, postoje li bilo kakve pravne prepreke za jednako sudjelovanje žena kao birača, kandidata ili odabranih vođa?
- » Ako su mogućnosti jednake, koriste li ih žene, ako ne koriste, zašto ne? Na primjer, jesu li stope nepismenosti, nezaposlenosti ili siromaštva više među ženama? Postoje li druge političke ili društvene prepreke sudjelovanju žena?
- » Postoje li bilo koje posebne regionalne, manjinske, etničke ili vjerske skupine među kojima je sudjelovanje žena znatno niže nego u općoj populaciji?
- » Mogu li se uvesti bilo kakve promjene u zakon ili prakse koje bi rezultirale većim ili ravnopravnijim sudjelovanjem žena? Ako je tako, koje su to promjene?

Informacije koje rezultiraju iz takvih pitanja trebaju biti uključene kao dio EOM-ovog završnog izvješća.

KONTROLNI POPIS ZA TEMELJNE KVANTITATIVNE INFORMACIJE

ZASTUPLJENOST ŽENA

- Kakva je podjela po rodu u odlazećem i prethodnim parlamentima (lokalnim skupštinama)?
- Koliko žena su ministrice u vladi (načelnice)?
- Koji je broj i razmjerni odnos muškaraca i žena koje služe u središnjim i regionalnim izbornim tijelima?

KANDIDATI

- Za svaku stranku, kakav je omjer između žena i muškaraca među kandidatima stranke?
- Među ženama na svakoj stranačkoj kandidatskoj listi, koliko ih je na osvojitivim pozicijama?
- Koliko žena se natječe kao neovisne kandidatkinje?

BIRAČI

- Koliko birača svakog spola je registrirano?
- Postoje li razlike u nekim područjima zemlje, na primjer, u područjima s visokom koncentracijom manjina ili područjima pogođenim sukobom?

REZULTATI

- Koliko žena je izabrano? Koji je to postotak u danom tijelu vlasti?
- Hoće li ih biti više ili manje nego u odlazećem parlamentu? Postoji li trend ka biranju više ili manje žena?

- ▼ OPĆA OCJENA PRAVNOGA OKVIRA
- ▼ UGRAĐENOST ŽENSKIH PRAVA U USTAV
- ▼ OSTALI ZAKONI KOJI UTJEČU NA JEDNAKOST I POLITIČKO SUDJELOVANJE ŽENA
- ▼ MOGUĆE PREPREKE ZA PRAVNU ZAŠTITU PRAVA ŽENA

2. PRAVNI KONTEKST: ULOGA PRAVNOG ANALITIČARA

A. OPĆA OCJENA PRAVNOG OKVIRA

Pravni analitičar EOM-a ima primarnu odgovornost ocijeniti do koje mjere ustavni i zakonski okvir svake zemlje ispunjava OESS-ova opredjeljenja i međunarodne standarde glede jednakoga sudjelovanja žena i muškaraca u političkom životu i izbornim procesima. To treba biti sastavni dio jedne općenitije ocjene zakonskoga okvira koja se poduzima kao dio rada svakog EOM-a. Pravni analitičar mora ocijeniti održavaju li se izbori u pravnom kontekstu koji jamči prava svake osobe na jednakom i nediskriminirajućem temelju i osiguravaju li državne institucije da ta jamstva budu učinkovito provedena i ostvarena.

Metodologija za ocjenu izbornoga procesa u cjelini je sadržana u *Smjernicama za pregled zakonskog okvira za izbore*,⁴ koje je objavio ODIHR u siječnju 2001. godine. Ovo poglavlje je usmjereno konkretnije na to postavlja li pravni kontekst temelje za rodnu jednakost u javnom životu.

Ova ocjena osobito treba uzeti u obzir je li zakonski okvir – u segmentu koji se odnosi na rodna pitanja i izbore – sukladan ključnim OESS-ovim opredjeljenjima iz Kopenhagenskog dokumenta, Moskovskog dokumenta i Povelje za europsku sigurnost. On treba također ocijeniti jesu li pravni okvir i njegova provedba sukladni drugim međunarodnim standardima i obvezama koje je dana zemlja prihvatila. Naročito, to može uključiti relevantne odredbe Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena. Ovi međunarodni standardi usvojeni su od velike većine država sudionica OESS-a.

---

⁴ Tekst je dostupan na ODIHR-ovoj internet stranici www.osce.org/odihr.

B. UGRAĐENOST ŽENSKIH PRAVA U USTAV

Prvi korak u ocjeni utjecaja pravnoga okvira na žene i izbore je utvrditi do koje mjere ustav zemlje jamči jednaka ljudska prava ženama, jednake mogućnosti za političko sudjelovanje žena i zaštitu od diskriminacije na temelju spola. Ako ustav o tomu šuti, ili je dvosmislen, ili je manje nego spreman jamčiti jednaka prava ženama, to može pružiti uvid u opći status žena u društvu i u političkoj areni.

Ustavi većine zemalja u svijetu, a osobito u OESS-ovim državama sudionicama, imaju odredbe koje jamče ljudska prava. Međutim, velike varijacije među državama mogu odražavati političke i kulturne tradicije u kojima stvarnost ljudskih prava za žene uvelike zaostaje iza obećanog, čak i u zemljama gdje je jednakost ustavno obvezna. Uobičajeno je da ustavi uključe jamstvo da su građani jednaki pred zakonom i da specifično zabranjuju diskriminaciju na temelju spola. CEDAW obvezuje države potpisnice da „ugrade načelo jednakosti muškaraca i žena u svoje nacionalne ustave ili drugo odgovarajuće zakonodavstvo ...”.⁵

EOM treba utvrditi postoje li ustavne odredbe koje specifično ili potencijalno mogu imati negativan učinak na jednakost i/ili sudjelovanje žena u politici. Na primjer, EOM treba zabilježiti ako ustav jamči ne samo prava glasa već i prava svih građana kandidirati se za političku poziciju i biti izabrani.

C. OSTALI ZAKONI KOJI UTJEČU NA JEDNAKOST I SUDJELOVANJE ŽENA U POLITICI

Osim ustava, cijeli niz različitih drugih zakona mogu utjecati na jednaka prava za žene i domet sudjelovanja žena u izbornom procesu. Stoga može biti korisno razmotriti druge zakone kako bi se stekao uvid u širi pravni kontekst koji može utjecati na sposobnost žena da u potpunosti sudjeluju u javnom životu, osobito kao vođe i one koje odlučuju. To može uključiti:

- » Izborni zakon i druge zakone izravno vezane za izborni proces, kao što je zakon o političkim strankama. EOM treba ukazati na svaku vidno diskriminirajuću odredbu u takvim zakonima. EOM također treba razmotriti mogu li neke odredbe tih zakona djelovati neizravno na štetu žena. Na primjer, zahtjev da kandidati podnesu neuobičajeno veliki broj potpisa kako bi se kvalificirali za izbore ili zahtjev za značajnim novčanim pologom za kandidate može nerazmjerno utjecati na žene u zemljama gdje žene tradicionalno ne igraju

⁵ CEDAW, Članak 2 (a). Tekst ovoga i drugih dokumenata UN-a o ljudskim pravima može se naći na www.unhchr.ch.

aktivnu ulogu kao kandidati ili gdje je prihod žena znatno niži od prihoda muškaraca. Neki izborni zakoni ili zakoni o političkim strankama mogu utvrditi kvote za žene; to se razmatra u sljedećem poglavlju ovoga priručnika, jer kvote nisu strogo pravno pitanje;

- ▶ Ako je usvojen poseban zakon glede jednakosti muškaraca i žena, to također treba razmotriti kako bi se ocijenilo utječe li on i kako na izborni proces. Osobito ako odredbe toga posebnog zakona nisu sukladne nekim aspektima izbornoga zakona, te razlike treba razmotriti i procijeniti;
- ▶ EOM treba ocijeniti, tamo gdje je moguće, do koje mjere antidiskriminirajuće odredbe postoje u domaćim zakonima u svezi sa ženama, provode li se i nameću li se te odredbe na učinkovit način, te kakav učinak takve odredbe imaju na izborni proces;
- ▶ Ako je zemlja potpisnica ICCPR-a, CEDAW-a, ili međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, pravni analitičar EOM-a treba utvrditi jesu li ti ugovori po domaćem zakonu automatski primjenjivi i imaju li prvenstvo nad domaćim zakonima u okviru nacionalnoga zakonskog okvira. Njihova provedba također treba biti uzeta u obzir kao dio EOM-ove analize ukupnoga pravnoga okvira i njegove provedbe.

Kada dokazi navode kako je uloga žena u javnom životu i vodstvu veoma mala, revizija drugih zakona može pokazati razloge zašto je to tako. Na primjer, zakoni vezani za osobni status, obitelj, starateljstvo, zapošljavanje, poreze, nasljeđivanje i imovinu, te krivični zakoni, mogu pružiti značajne uvide glede toga.

D. MOGUĆE PREPREKE ZA ZAKONSKU ZAŠTITU PRAVA ŽENA

Kako bi se osigurala jednakost žena u političkom procesu, važno je uzeti u obzir ne samo zakonodavni okvir već i do koje mjere se zakoni koji jamče jednakost žena učinkovito provode i nameću. Jasno, vrijednost zakonodavstva koje jamči prava žena umanjena je ako se ti zakoni ne provode, ako su podložni subjektivnom tumačenju ili ako ih žene nisu svjesne.

Idealno, institucije zadužene za provedbu zakona o ljudskim pravima i rodnu jednakost trebaju razumjeti njihova načela i važnost svoje uloge u promicanju tih zakona. Međutim, to možda nije uvijek slučaj, osobito u društvima gdje su tradicionalni kulturološki pristupi još uvijek okorjeli ili u zemljama u tranziciji gdje reforma pravosuđa i policijskih snaga možda nije uhvatila korak s reformom samih zakona.

Čak i kad postoje odgovarajući zakoni, oni se nekada ne provode zato što nijedna agencija nije određena kao jasno odgovorna ili zato što te odgovorne agencije nemaju zakonsku ovlast ili administrativne mehanizme i resurse kako bi ih i proveli. Ponekad, dužnosnici jednostavno ne rade svoj posao. U drugim slučajevima, žalbeni proces ne pruža djelotvorne pravne lijekove. U kontekstu izbora, promatrači trebaju obratiti pozornost na takve okolnosti.

Neodgovarajuća ili selektivna provedba zakona može također djelovati više na štetu žena nego muškaraca u nekim slučajevima. Na primjer, ako se ograničenja troškova za kampanju ne provode primjereno, to može na nepravedan način ići na štetu žena kandidatkinja u zemljama sa znatnim razlikama u prihodima između muškaraca i žena. U zemljama gdje zastrašivanje birača ili kandidata predstavlja problem, EOM treba procijeniti utječe li to više na žene nego na muškarce. Žene mogu također biti nerazmjerno oštećene ako je izborni zakon toliko nejasan da je podložan manipulativnim tumačenjima. Na primjer, ako je zakon nejasan glede načina kako potpisi na peticiji o nominiranju moraju biti verificirani, to može dovesti do toga da se strožiji kriteriji koriste za neke kandidate u odnosu na druge. EOM treba uočiti takve prakse i evidentirati ih ako se čini da se one koriste nepropisno radi diskvalificiranja žena kandidatkinja.

Ponekad, žene nemaju ni dovoljno znanja o svojim pravima niti mogućnosti pristupa pravnoj zaštiti kada su im prava prekršena. EOM treba, stoga, nastojati procijeniti imaju li žene primjeren pristup informacijama o zakonima, pravnoj pomoći i učinkovitim pravnim lijekovima. To može biti osobito važno za rokove u kojima se moraju dostaviti i riješiti prigovori i žalbe vezani za izbore, a ti rokovi su često vrlo kratki. Prigovori i žalbe uvijek su ključno pitanje za EOM. Kao dio njihovih analiza procesa prigovora i žalbi, EOM treba razmotriti odgovaraju li ti procesi jednako i jesu li jednako učinkoviti za žene birače i kandidate kao i za muškarce.

PITANJA: PRAVNI KONTEKST

USTAVNE ODREDBE

- Jamči li ustav jednaka prava muškarcima i ženama?
Postoji li specifična odredba koja jamči njihovu jednakost? Jamči li ustav muškarcima i ženama jednako pravo kandidiranja za javnu dužnost, da budu na javnoj dužnosti ili da služe na pozicijama u vladi?
- Postoje li bilo kakve ustavne odredbe koje bi mogle oduzeti ženama pravo glasa ili na drugi način biti na štetu žena?

OSTALI ZAKONI

- Uključuju li bilo koji zakoni izravno vezani za izbore odredbe koje mogu biti na štetu žena?
- Postoji li bilo koji akt koji se specifično odnosi na jednakost žena i muškaraca?
- Ako se čini kako je potrebno razmotriti druge zakone, je li ijedan od njih suprotan odredbama o jednakom postupanju, koje su obvezujuće po ustavu ili međunarodnim instrumentima? Ako je tako, koji su to zakoni? Zakoni o osobnom statusu? Obiteljski zakoni? Zakoni o nasljeđivanju, imovini ili porezima? Krivični zakon? Ostali zakoni?

ŽENE I PRAVNI SUSTAV

- Ima li dokaza ili razloga vjerovati kako se prema ženama ne postupa jednako pred zakonom? Ako je tako, koje su predrasude u osnovi toga?
- U kontekstu izbora, ima li nedavnih ili aktualnih sudskih predmeta glede žena kandidatkinja, predstavnica medija, vladinih ili izabраниh dužnosnica ili ženskih nevladinih organizacija? Ako je tako, koja su bila središnja pitanja? Ako je neki predmet već sudski riješen, kakav je bio ishod?

- ▼ IZBORNI SUSTAVI
- ▼ ELEMENTI IZBORNOGA PROCESA KOJI UTJEČU NA SUDJELOVANJE
- ▼ KVOTE I POZITIVNA DISKRIMINACIJA
- ▼ SUDJELOVANJE U IZBORNOJ ADMINISTRACIJI
- ▼ REGISTRIRANJE BIRAČA

3. IZBORNI SUSTAV I IZBORNA ADMINISTRACIJA: ULOGA IZBORNOG ANALITIČARA

Izborni analitičar EOM-a ima primarnu odgovornost ocijeniti kako izborne strukture zemlje utječu na političko sudjelovanje i jednaka prava žena. To uključuje tip izbornoga sustava i pitanja poput registriranja birača, registriranja kandidata i procesa glasovanja. Kao dio svoje uobičajene procjene djelovanja i učinkovitosti izborne administracije, EOM treba procijeniti do koje mjere izborna povjerenstva na raznim razinama uključuju žene u svoje članstvo i na rukovodeće pozicije, te do koje mjere su svjesni rodnih pitanja i uzimaju ih u obzir u svom radu. Sljedeća poglavlja daju opće smjernice o ključnim pitanjima za razmatranje.

A. IZBORNI SUSTAVI

Čini se kako postoji korelacija između tipova izbornih sustava i napredovanja žena kao izabраних službenica čak i u državama gdje stanje gospodarskoga razvoja i kulturna tradicija ne bi obvezno bili pogodni za takva napredovanja. Općenito, tendencija je kako se nešto veći broj žena bira u razmjernim sustavima nego u većinskim ili pluralnim sustavima „prvi prolazi“, ili u mješovitim sustavima. Međutim, određeni izborni sustav neće uvijek dati pozitivne rezultate za žene kandidate.

Iako cilj izborne promatračke misije nije davati prednost jednom tipu izbornoga sustava u odnosu na druge, EOM treba biti svjestan specifičnih implikacija za uspješno sudjelovanje žena u različitim tipovima izbornih sustava. Što je najvažnije, EOM treba utvrditi ima li značajki u izbornom sustavu jedne zemlje koje specifično povećavaju priloge za žene, ili koji stvaraju prepreke za žene ili ih diskriminiraju.

1. SUSTAVI RAZMJERNE ZASTUPLJENOSTI

Sustavi razmjerne zastupljenosti – u kojemu stranke predstavljaju liste kandidata – daju veći poticaj strankama da uključe više žena među svoje kandidate kako bi privukli širu bazu potpore birača. Razmjerni sustavi također omogućuju bolju provedbu mjera pozitivne diskriminacije od većinskih sustava. Bez pritiska da se mora pobijediti u većinskom/pluralnom sustavu u kojemu „pobjednik uzima sve“, stranke su možda sklonije predstaviti raznovrsnije liste kandidata koje mogu uključiti više žena. Liste kandidata nude više potencijalnih prigoda strankama pokazati više razumijevanja za ženske pokrete ili nastojanja na planu lobiranja, kako unutar stranke tako i u široj izbornoj bazi.

Sustavi razmjerne zastupljenosti pružaju bolje izgleda pojavljivanja manjih stranaka čija je platforma usmjerena na određena pitanja. U nekim zemljama OESS-a, to je dovelo do utemeljenja ženskih stranaka.

2. VEĆINSKI/PLURALNI SUSTAVI

U usporedbi sa sustavima razmjerne zastupljenosti, sustavi u kojima postoji jedan mandat i gdje pobjednik uzima sve – ili većinski/pluralni sustavi – mogu otežati sudjelovanje žena kandidatkinja. Takvi sustavi općenito pružaju manje poticaja strankama promovirati žene ako se za muške kandidate smatra kako povećavaju izgleda stranke za osvajanje jednoga mjesta na izborima u danoj izbornoj jedinici.

U pluralnim/većinskim sustavima, oni koji su trenutačno na vlasti često mogu onemogućiti stupanje novih osoba na političku scenu, uključujući žene. Oni koji su trenutačno na vlasti uživaju prednosti, kao što je prepoznatljivost njihovog imena i izborna natjecanje sa službene i utjecajne pozicije i često su u povoljnijoj poziciji glede prikupljanja sredstava za kampanju. U mnogim zemljama, prednosti onoga koji je već na poziciji vlasti uvelike povećavaju perspektivu ponovnoga izbora. Tradicionalna dominacija muškaraca kao onih koji drže vlast i tendencija da se ponovno biraju oni koji su već na vlasti može stvoriti prepreke za nove kandidate, uključujući žene. Ipak ovaj fenomen mogao bi biti jednako koristan i za žene koje su trenutačno na poziciji vlasti.

Izbori za lokalne skupštine obično se temelje na većinskim/pluralnim sustavima. Pošto će pojava žena na istaknutim političkim pozicijama na razini države do određene mjere proizići iz pozicija žena koje su na poziciji na lokalnoj razini, broj žena koje drže poziciju u vlasti na lokalnoj razini moglo bi biti mjerilo pomoću kojega se može ocijeniti buduća perspektiva žena na nacionalnoj razini.

B. ELEMENTI IZBORNIH PROCESA KOJI UTJEČU NA SUDJELOVANJE ŽENA

Standardni aspekti izbornih sustava – kao što su pragovi, veličina izborne jedinice ili vrste kandidatskih listi – mogu imati znatan utjecaj na perspektive žena na izborima. Kao dio analize izbornoga procesa, EOM treba ocijeniti djeluju li ovi i drugi aspekti izbornoga sustava u prilog ženama kandidatkinjama ili djeluju kao prepreke.

Pragovi: U razmjernim sustavima, pragovi uspostavljaju najmanji postotak glasova koje stranka mora dobiti kako bi sudjelovala u raspodjeli mjesta u parlamentu. Što je viši prag, to je teže malim strankama da budu zastupljene u parlamentu. Iako nema međunarodnog standarda koji regulira razine praga – u većini OEES-ovih država članica, prag ne premašuje 5 posto. EOM treba pažljivo ocijeniti pragove na višim razinama jer mogu rezultirati prekomjernim brojem „propalih“ glasova ili glasova za stranke koje ne osvoje nijedno mjesto u parlamentu.

EOM treba procijeniti kako pragovi utječu na uključivanje žena na kandidatske liste političkih stranaka. Mala stranka koja ima vjerojatnost samo za ograničeni uspjeh može biti sklonija svoje vodeće muške kandidate staviti na prve pozicije kandidatske liste, isključujući žene iz natjecanja. S druge strane, pošto prag potencijalno može eliminirati neke manje stranke, ishod može rezultirati dodjelom mjesta kandidatima koji su niže na listi većih stranaka, čime se pružaju bolji izgledi da ta mjesta pripadnu ženama.

Veličina izborne jedinice: Veličina izborne jedinice je drugi element koji treba ocijeniti. U razmjernim sustavima, veličina izborne jedinice povezana je s brojem kandidata koji se biraju iz jedne izborne jedinice ili jurisdikcije. Općenito, što je veća izborna jedinica – ili što se više predstavnika bira iz jedne jedinice – to je vjerojatnije da će žene biti imenovane kao kandidatkinje i izabrane. Načelo je isto kao i općenito za razmjerne sustave: tamo gdje je veća izborna jedinica, uklonjen je pritisak koji se vezuje za izborne utrke s jednim mandatom u kojemu pobjednik uzima sve, što političkim strankama daje veći poticaj da nominiraju raznovrsnu listu kandidata, uključujući žene. Nasuprot tomu, u većinskim/pluralnim sustavima, manja izborna jedinica znači da će biti na raspolaganju više mjesta u parlamentu, što otvara bolje izgleda za žene kandidatkinje.

Vrste lista: Tip stranačke liste koji se primjenjuje u jednoj zemlji može također utjecati na zastupljenost žena, i treba se ocijeniti u tom kontekstu. Sustav „zatvorenih“ lista ima kandidate navedene utvrđenim redoslijedom kojeg birači ne mogu promijeniti.

Općenito, sustavi zatvorenih lista daju najveću prednost ženama kandidatkinjama, pod uvjetom da ih se stavi dovoljno visoko na tim listama. Sustav „otvorenih“ lista omogućuje biračima promijeniti redoslijed na listi kandidata tako što će ih rangirati ili davati prednost nekim kandidatima nad drugima na stranačkoj listi. U zemljama s otvorenim listama, birači – uključujući žene birače – pokazuju tendenciju davanja prednosti muškim kandidatima, pri čemu je rezultat da mnoge žene kandidatkinje završe na nižim pozicijama na listi kandidata nego što bi to bilo u slučaju zatvorenih lista. Međutim, otvorene liste mogu ponekad biti povoljne za žene kandidatkinje ako skupine za potporu učinkovito mobiliziraju potporu određenim ženama ili ako se birači, općenito, mogu mobilizirati kako bi podržali ženske kandidate.

C. KVOTE I POZITIVNA DISKRIMINACIJA

Kvota: U sustavima razmjerne zastupljenosti koji uključuju liste kandidata, mogućnosti za žene su u velikoj mjeri povećane kada zakon odredi minimalnu razinu zastupljenosti za oba spola na svakoj listi stranačkih kandidata, ili kada stanke dragovoljno usvoje unutarnje politike radi promicanja žena kandidata.

OESS nema službeni stav o kvotama ili obveznoj ili minimalnoj zastupljenosti oba spola. Nema međunarodnih standarda koji zahtijevaju ili zabranjuju kvote. Velika većina država sudionica OESS-a nema ni obvezne ni dragovoljne kvote kao dio svoga izbornoga sustava. Međutim, u slučajevima u kojima je OESS sam pomogao u dizajniranju i provedbi izbornih sustava – na primjer, u Bosni i Hercegovini i Kosovu – obvezne rodne kvote uključene su u sustav. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena predviđa da se „usvajanje od strane država potpisnica privremenih posebnih mjera s ciljem ubrzanja *de facto* jednakosti između muškaraca i žena ne smatra diskriminacijom ...”⁶.

Kao dio svoje analize izbornoga sustava, EOM treba ocijeniti svaku obveznu ili dragovoljnu mjeru pozitivne diskriminacije ili druge takve značajke koje su ugrađene u izborni sustav. EOM treba utvrditi stupanj do kojega svaka takva značajka uspijeva ili ne uspijeva unaprijediti sudjelovanje žena. Ako posebne mjere, čiji je cilj povećati sudjelovanje žena, ne ispune taj cilj, EOM treba pokušati utvrditi čimbenike koji dovode do tog neuspjeha.

Zakonodavne kvote imaju najveći utjecaj na izbor žena kandidatkinja, pošto se primjenjuju na sve stranke, a zakon obično pruža temelj za njihovu provedbu. U isto vrijeme, nametnuta kvota žena kandidatkinja na stranačkoj listi možda neće biti osobito učinkovita u osiguravanju izbora žena ukoliko zakon također ne specificira kako muški i

---

6 CEDAW, Članak 4.1

ženski kandidati moraju biti pozicionirani na listi. Ako su žene stavljene prenisko na listi, moguće je da čak i velike kvote ne rezultiraju njihovim izborom. Tzv. „zippered” liste – gdje se muškarci i žene ujednačeno izmjenjuju – pružaju ženama najbolju perspektivu da će biti izabrane.

Tamo gdje postoje zahtjevi za kvotom, promatrači trebaju zabilježiti jesu li uključene odredbe koje diktiraju način popunjavanja upražnjenih mjesta – ako, nakon što je izabrana, kandidatkinja ne prihvati poziciju ili napusti dužnost prije kraja mandata. Na primjer, zakon o kvoti može zahtijevati da, ako se žena povuče ili na drugi način prijevremeno napusti poziciju, zamjenski kandidat mora biti sljedeća raspoloživa žena na listi kandidata. Bez takve procedure, učinkovitost zakona o kvoti mogla bi biti neutralizirana tijekom vremena, osobito ako su žene pod pritiskom da podnesu ostavku.

Pozitivna diskriminacija: Pored zakonodavnih kvota, u nekim zemljama su političke stranke usvojile dragovoljne mjere pozitivne diskriminacije kako bi povećali broj žena kandidatkinja. EOM treba ocijeniti djelovanje i učinkovitost svake takve mjere.

Druga strategija pozitivne diskriminacije usmjerena je na stvaranje „rezerviranih“ mjesta, kada se u zakonodavnom tijelu ostavlja određeni broj mjesta za jednu određenu skupinu, kao što su žene. Takvi sustavi, koji se koriste u jednom broju država sudionica OESS-a, jamče minimalnu razinu zastupljenosti žena u parlamentima. Neki protivnici takvih sustava tvrde kako je koncept rezerviranih mjesta, iako ima namjeru utvrditi minimalnu razinu sudjelovanja žena u izabranim tijelima, u praksi rezultirao uspostavom psihološke gornje granice za sudjelovanje žena.

D. SUDJELOVANJE U IZBORNOJ ADMINISTRACIJI

EOM treba ocijeniti u kojoj mjeri su žene uključene kao članice tijela za provedbu izbora i na rukovodećim pozicijama u tim tijelima. Tu treba uključiti središnje izbornu povjerenstvo, kao i izborna tijela na nižoj razini. Pored statistika, EOM treba također ocijeniti djeluju li žene doista kao vođe i one koje odlučuju i koliko utjecaja imaju na rukovodećim ili drugim pozicijama. Dalje, treba ocijeniti do koje mjere su izborna povjerenstva na svim razinama svjesna rodni pitanja i uzimaju li ih u obzir u svom radu.

E. REGISTRIRANJE BIRAČA

Jedan od zadataka EOM-a je procijeniti točnost popisa birača i preciznost u registriranju birača, te dati preporuke kako se nedostaci mogu ispraviti. EOM treba pokušati utvrditi razmjerni broj predstavnika oba spola na listama, iako to nije uvijek moguće. Broj muškaraca i žena treba biti približno jednak, iako nije neuobičajeno da ima nešto više žena. U mjeri u kojoj je to moguće, također je korisno napraviti neke usporedbe po regijama unutar zemlje. Ako se čini kako su žene nedovoljno zastupljene u određenoj regiji, promatrači trebaju pokušati utvrditi okolnosti koje su izazvale tu anomaliju. One mogu biti lako objašnjive, ili mogu ukazati na društvene ili institucionalne uvjete koji stoje iza toga i sprječavaju puno sudjelovanje žena u javnom životu. Ovisno o okolnostima, promatrači mogu imati dobar razlog to podrobnije ispitati.

Izborne promatračke misije trebaju biti svjesne jednog broja čimbenika koji mogu nepovoljno utjecati na položaj žena glede registriranja žena kao birača, i trebaju ih uzeti u obzir u analizi sustava i procedura registriranja birača. Neki od njih odnose se na zemlje s „pasivnim“ sustavom registriranja, u kojima civilne vlasti automatski prikupljaju popise birača na temelju mjesta stanovanja ili druge evidencije. Drugi se odnose na zemlje s „afirmativnim“ sustavima registriranja u kojima se birači moraju sami registrirati za glasovanje. Neke prepreke mogu biti praktične ili birokratske po svojoj prirodi ili nastaju uslijed tehničkih nedostataka ili ograničenja administrativnih kapaciteta, dok druge mogu ovisiti o socijalnim ili kontekstualnim uvjetima koji mogu predstavljati posebne poteškoće za žene. Postoji određeni broj takvih čimbenika na koje promatrači trebaju obratiti pozornost:

- » S obzirom kako se imena i mjesta prebivališta žena često mijenjaju kao rezultat udaje, važno je da bude uspostavljen sustav koji evidentira takve promjene, kako se tek udanim ženama ne bi oduzelo pravo glasa. Isto tako, pošto se evidencija o mjestu prebivališta obično evidentira pod imenom muške glave kućanstva, osobito je važno u zemljama sa sustavima pasivnog registriranja da izdržavane žene budu uključene u popis birača koji se dobiva s popisa članova kućanstva;
- » Naročito u slučaju sustava afirmativnog registriranja, bitno pitanje može se odnositi na to koliko je jednostavan pristup uredima za registriranje. Radno vrijeme, vrijeme putovanja i udaljenost odgovarajućih ureda mogu biti od posebnoga značaja za žene, osobito za žene koje se brinu o maloj djeci. Lakoća

pristupa centrima za registriranje birača može također biti bitna i tijekom razdoblja pružanja uvida javnosti u popise birača, kako bi ih mogli provjeriti i utvrditi jesu li uključeni. Promatrači također trebaju ocijeniti je li obavještenje o datumu i trajanju razdoblja za uvid javnosti bilo dovoljno i je li ponuđeno u obliku dostupnom ženama, uključujući one koje su vezane za kuću, i imaju malu djecom;

- » Promatrači također trebaju ocijeniti učinkovitost javnih informacija o registriranju birača i pravu glasa. Tamo gdje su žene nedovoljno zastupljene na popisima birača, promatrači trebaju utvrditi provode li oni koji se bave izborima, lokalne vlasti i vođe zajednice ili nevladine organizacije, bilo kakve posebne programe osmišljene kako bi doprli do žena, ohrabрили ih i omogućili im sudjelovanje;
- » U poslijeratnim društvima važno je da vlasti osiguraju glasovanje raseljenim osobama. Jedno ključno pitanje za raseljene osobe je njihov pristup osobnim dokumentima ili dokumentima o mjestu prebivališta potrebnim za registriranje i glasovanje. Mnoge raseljene osobe možda su izgubile dokumente kada su bježale iz područja sukoba ili bile protjerane iz svoje zajednice. U takvim slučajevima, raseljene žene mogu osobito nerado tražiti nove dokumente ili registriranje bojeći se zastrašivanja. Žene također mogu strahovati da bi registriranje za glasovanje u njihovoj bivšoj zajednici moglo rezultirati gubitkom prava vezanih za njihovo mjesto prebivališta u sadašnjoj zajednici za njih i njihovu djecu.

U svim zemljama je također važno razumjeti tradicionalne kulturne obrasce koji mogu onemogućiti ženama registriranje za glasovanje i sudjelovanje na izborima. Jezične barijere ili prepreke glede pismenosti mogu ograničiti pristup registriranju za glasače i mogu utjecati nerazmjerno na žene na temelju stope pismenosti u zemlji. Žene koje su pripadnice manjinskih skupina vjerojatno mogu biti osobito time pogođene. Promatrači trebaju također biti osjetljivi na vjerske, nacionalne ili etničke kulturne tradicije koje mogu onemogućavati registriranje žena. Tamo gdje postoje takvi uvjeti, promatrači trebaju utvrditi poduzima li se išta kako bi se svladali uvjeti koji sprječavaju žene da se registriraju kao birači ili da na drugi način sudjeluju u izbornom procesu i imaju li ta nastojanja bilo kakav pozitivan učinak.

PITANJA: IZBORNI SUSTAV I IZBORNA ADMINISTRACIJA

IZBORNI SUSTAV

- Kako izbor većinskog/pluralnog sustava ili sustava razmjerne zastupljenosti utječe na sudjelovanje i kandidiranje žena na izborima?
  - Utječu li specifični aspekti sustava na izgled žena kandidatkinja?
  - Veličina izborne jedinice?
  - Pragovi?
- Glasovanje s otvorenim ili zatvorenim listama? Ako se koristi otvorena lista, ide li to u prilog ili protiv žena kandidatkinja?
- Na temelju izbornih rezultata, kako izgleda da je izborni sustav utjecao na izbor žena kandidatkinja?

KVOTE I POZITIVNA DISKRIMINACIJA

- Uključuje li zakon bilo kakve odredbe o kvotama ili pozitivnoj diskriminaciji kako bi se osiguralo biranje žena? Ako je tako, koje vrste mjera postoje? Koja je razina bilo kojih kvota?
  - Obvezuje li zakon stavljanje žena na 'osvojive' pozicije na listama?
(Kao opće pravilo, 'osvojitom' pozicijom često se smatra prvih 10 mjesta na listi.)
  - Kako se popunjavaju upražnjena mjesta kada se žena povuče s liste?
  - Kako dužnosnici rješavaju kandidatske liste koje ne uspiju ispuniti kvote?
  - Jesu li mjesta odvojena ili rezervirana za žene? Ako je tako, koliko?
- Čini li se da mjere pozitivne diskriminacije djeluju u korist žena? Ima li nedostataka ili propusta koji podrivaju njihov učinak?

SUDJELOVANJE U IZBORNOJ ADMINISTRACIJI

- U kojoj su mjeri žene članice središnjeg izbornog povjerenstva i izbornih administrativnih tijela na nižoj razini?
- U kojoj mjeri žene drže rukovodeće pozicije u tijelima izborne administracije?
- U kojoj mjeri žene uistinu djeluju kao vođe i one koje odlučuju u izbornim administrativnim tijelima? Koliko stvarnoga utjecaja imaju na vodećim ili drugim pozicijama koje drže?
- U kojoj mjeri su izborna povjerenstva na svim razinama svjesna rodnih pitanja i uzimaju li ih u obzir u svom radu?

REGISTRIRANJE BIRAČA

- Čini li se da razmjerni udio žena u odnosu na muškarce na popisu birača odražava cijelo stanovništvo?
- Postoje li okruzi ili regije zemlje u kojima se čini kako su žene nedovoljno zastupljene u značajnoj mjeri? Ako ih ima, koje su okolnosti?
- Postoje li sustavni nedostaci ili prepreke u procesu registriranja birača koji su nepovoljni za žene?
  - Vode li vlasti preciznu evidenciju o promjenama imena i adresa?
  - Jesu li uredi za registriranje povoljno smješteni radi lakše dostupnosti?
- Jesu li informacije o registriranju na raspolaganju na način koji je dostupan ženama?
- Angažiraju li se dužnosnici ili nevladine organizacije u aktivnostima kojima se želi doprijeti do žena radi registriranja birača?
- Postoje li posebne okolnosti koje ženama ograničavaju pristup dokumentima?
- Postoje li bilo kakve jezične barijere ili prepreke glede pismenosti koje nerazmjerno utječu na žene?
- Postoje li kulturne tradicije čija je tendencija sprječavati registriranje ili sudjelovanje žena? Etnički ili nacionalni običaji? Tradicije vezane za vjeru? Opće patrijarhalne tradicije? Poduzimaju li vlasti bilo koje mjere kako bi ih svladale?

- ▼ UNUTARNJA ORGANIZACIJA I IMPLIKACIJE ZA ŽENE
- ▼ ČIMBENICI KOJI MOGU UGROZITI DOBRE NAMJERE
- ▼ STRANAČKI PROGRAMI I NASTOJANJA DA SE PRIVUKU GLASOVI ŽENA

4. POLITIČKE STRANKE I NAPREDOVANJE ŽENA: ULOGA POLITIČKOG ANALITIČARA

Politički analitičar EOM-a ima primarnu odgovornost ocijeniti razinu i prirodu političkog sudjelovanja žena na određenim izborima. To uključuje ulogu žena u političkim strankama kao kandidata. To također uključuje i pitanje do koje mjere političke stranke uključuju žene i ženska pitanja u svoje aktivnosti i svoje strategije kampanje.

A. UNUTARNJA ORGANIZACIJA I IMPLIKACIJE ZA ŽENE

Izuzimajući neovisne kandidate, većina žena koje žele biti izabrane na neku dužnost ovise o tomu hoće li ih političke stranačke strukture predložiti za imenovanje i dati im potporu, kako tijekom kampanje tako i nakon njihovog izbora. U velikoj mjeri, stranke odlučuju kada i hoće li žene postati igrači na političkoj sceni, i u kojoj mjeri. Važno je, stoga, da promatrači ocijene promiču li političke stranke žene i na koji način na pozicije vođa, biraju li i promiču žene kao kandidate i nastoje li privući žene birače tako što će se baviti pitanjima od posebnoga značaja za žene.

Organiziranje i registriranje političkih stranaka obično je regulirano zakonom, ali u okviru širega pravnog okvira stranke često imaju veliki prostor za odlučivanje o unutarnjim strukturama i procedurama. Čak i u naprednim demokracijama, političke stranke uvelike se razlikuju glede stupnja unutarnje primjene domaćih načela, na primjer u tomu kako se kandidati biraju i kako se stvaraju liste stranačkih kandidata. Općenito, što više jedna stranka slijedi demokratska načela i transparentne prakse u svojim unutarnjim procedurama, to će biti više mogućnosti za žene pojaviti se kao kandidatkinje, a za pitanja od njihovoga posebnoga značaja da se uključe kao ozbiljna pitanja tijekom kampanje. Što su transparentnija unutarnja stranačka pravila, to je vjerojatnije da ih mogu koristiti aktivisti kako bi zahtijevali jednakost, promovirali žene kandidate i naglašavali pitanja od velike važnosti za žene.

Prečesto, međutim, unutarnji rad stranke nije transparentan niti odgovoran, čak i među vlastitim članovima. Glede pitanja kako to utječe na kandidaturu žena, vrijedi spomenuti nekoliko općih trendova.

- » Stranke koje naginju društveno naprednim ideologijama često su sklonije promicati žene kao dio općeg nastojanja potpore sektorima društva koji su tradicionalno izvan struktura moći, bilo da su to žene, nacionalne manjine, osobe s invaliditetom ili ostali;
- » Naročito u novouspostavljenim demokracijama, mnoge stranke su organizirane oko jedne visokoprofilirane ličnosti. U tim okolnostima, ako vodeća ličnost nije žena, često je manje interesa i volje da se otvori prostor za alternativne kandidate, uključujući žene;
- » Neki dokazi sugeriraju da će žene vjerojatnije biti imenovane u strankama s decentraliziranim procedurama imenovanja nego u onim strankama u kojima su kandidatska imenovanja kontrolirana iz središnjice;
- » Često stranke punu uključenost žena u samo središte stranačke organizacije zamjenjuju stvaranjem „ženskog krila“. Iako takve stranačke strukture mogu biti važan čimbenik u zagovaranju i međustranačkom dijalogu, u nekim slučajevima one mogu izolirati žene ili marginalizirati njihov značaj unutar stranke.

B. ČIMBENICI KOJI MOGU UGROZITI DOBRE NAMJERE

Cilj promicanja žena kandidatkinja koje imaju izgleda na izborima mogu ugrožavati unutarnje stranačke prakse ili rupe u zakonu koje omogućuju zaobilaznje zakona ili unutarnjih pravila. EOM treba uočiti takve prakse.

- » U zemljama gdje postoji sustav kvota kako bi se zajamčilo da će se žene pojaviti na kandidatskim listama, ili gdje su stranke dragovoljno usvojile kvote, ti zakoni ili propisi mogu postati besmisleni ukoliko ženama također nije zajamčeno mjesto na dobitnim pozicijama na listi;
- » Simbolična rodna jednakost („*tokenism*“) može rezultirati time da se istaknu mješovite kandidatske liste jednostavno kako bi se zadovoljili zahtjevi ili ostavio dojam ujednačene liste, a potom se odustaje od toga kroz povlačenja ili ostavke žena nakon dana izbora. Svaki pokazatelj takvih praksi EOM treba pažljivo nadzirati. Osobito svaki pokazatelj da se od kandidata zahtijeva (osobito od žena

kandidatkinja) da dostave prethodno potpisano pismo ostavke prije nego što budu stavljeni na listu, treba izazvati zabrinutost;

- » U zemljama s preferencijalnim sustavom glasovanja, može se dogoditi da stranke u nekim slučajevima ne podržavaju žene jednako na svojim kandidatskim listama. Neke stranke mogu prešutno ohrabrivati simpatizere da daju preferencijalne glasove muškarcima koji su niže na listi ili mogu ne provoditi stranačku disciplinu protiv kandidata koji ohrabruju birače da ignoriraju službeni redoslijed na stranačkoj listi;
- » Moguće je da stranke ne daju jednake ili odgovarajuće smjernice, obuku, potporu ili financijska sredstva svojim ženama kandidatkinjama.

C. STRANAČKI PROGRAMI I NASTOJANJA DA SE PRIVUKU GLASOVI ŽENA

Programi političkih stranaka mogu odražavati njihovo opredjeljenje za promicanje žena i pitanja od posebnoga značaja za žene. Pitanja koja bi mogla ukazivati na to opredjeljenje su, među ostalima, stavovi stranke o nezaposlenosti ili o nedovoljnoj zaposlenosti žena, nereguliranom statusu radnika u sivom gospodarstvu, o planiranju obitelji i reproduktivnom zdravlju, socijalnim službama, nasilju nad ženama, obiteljskim subvencijama i dnevnom smještaju za djecu.

Pri razmatranju stranačkih programa, EOM treba ocijeniti do koje mjere su u njemu naglašeni stavovi ili političke izjave o pitanjima od posebnoga značaja za žene. Promatrači trebaju također ocijeniti koliki značaj političke stranke pridaju privlačenju glasova žena i je li njihova kampanja ciljana na žene birače. Drugo područje od interesa je traže li političke stranke ili imaju potporu ili naklonost ženskih nevladinih organizacija ili skupina za zagovaranje. Ukoliko stranka traži takvu potporu, to bi mogao biti pokazatelj njezinoga interesa i opredjeljenja da razvija učinkovite programe u kojima je prioritet dan ženskim interesima.

PITANJA: STRANKE I KANDIDATI

STRANAČKA ORGANIZACIJA I STRUKTURA

- Koji udio u stranačkom članstvu čine žene? Koji udio čine u vodstvu? Je li ijedan stranački član parlamenta žena?
- Kako se određuje stranačko vodstvo? Postoje li bilo kakva specifična pravila koja se odnose na imenovanje ili kandidaturu žena? Ako postoje, jesu li to službena pisana pravila?
- Kako se utvrđuje kandidatska lista stranke? Postoje li bilo kakva specifična pravila koja se odnose na imenovanje ili kandidaturu žena? Ako ih ima, jesu li to službena pisana pravila?
- Koliko ima žena na kandidatskoj listi i na kojim pozicijama?
- Ima li stranka žensko krilo? Ako ima, koje su njegove funkcije i/ili značaj?
- Moraju li kandidati dostaviti prethodno potpisano pismo ostavke prije nego što se stave na listu?

STRATEGIJE KAMPANJE

- U kojoj se mjeri stranački program bavi pitanjima od posebnoga značaja za žene?
- Ima li stranka strategiju za privlačenje glasova žena?
- Uživa li stranka potporu ženskih organizacija?
- Koju vrstu potpore stranka pruža svojim ženama kandidatkinjama? Financijsku potporu? Vrijeme u radio-televizijskom programu? Obuku o učinkovitom vođenju kampanje? Pojavljuju li se žene na stranačkim predizbornim plakatima?

PROBLEMI TIJEKOM PREDIZBORNOGA RAZDOBLJA

- Je li ijedna žena kandidatkinja iz stranke doživjela zastrašivanje ili miješanje u njezina nastojanja tijekom kampanje? Razlikuje li se to od problema s kojima se suočavaju muškarci?
- Jesu li žene suočene s bilo kakvim drugim problemima tijekom kampanje?

- ▼ **MEDIJI I NJIHOV UTJECAJ NA STAVOVE JAVNOSTI**
- ▼ **OPĆA PITANJA ZA PROMATRANJE**
- ▼ **TEHNIKE PRAĆENJA MEDIJA TIJEKOM IZBORNE KAMPANJE**

5. ŽENE I MEDIJI: ULOGA MEDIJSKOG ANALITIČARA

Medijski analitičar EOM-a odgovoran je za ocjenu kvantitete i kvalitete medijskog izvještavanja o ženama kandidatkinjama, kao i za donošenje zaključaka o općoj prirodi medijskog izvještavanja o ženama u politici. Među ostalim pitanjima koja treba razmotriti kao dio uobičajenih dužnosti medijskog analitičara je i do koje mjere mediji usmjeravaju političko izvještavanje ka ženama i pitanjima koja mogu biti od posebnog značaja za žene. Također je ovdje bitno do koje mjere su nastojanja na obrazovanju birača usmjerena na žene i mogu li tipovi izvještavanja posvećeni ženama ili korištenje stereotipa biti prepreka unaprjeđenju statusa žena u političkom procesu.

A. MEDIJI I NJIHOV UTJECAJ NA STAVOVE JAVNOSTI

OESS-ova opredjeljenja za demokratske izbore zahtijevaju da nikakve pravne niti administrativne prepreke ne mogu stajati na putu neometanom pristupu medijima na nediskriminirajućoj osnovi za sve političke skupine i pojedince koji žele sudjelovati u izbornom procesu. EOM treba procijeniti suočavaju li se žene kandidatkinje s bilo kakvom diskriminacijom u svom pristupu medijima.

Pored pitanja jednakoga pristupa, stvarna kvantiteta i kvaliteta medijskog izvještavanja o ženama kandidatkinjama ima ključni utjecaj na njihovu sliku u javnosti i njihove izborne perspektive. Ključna uloga medija na bilo kojim izborima je osigurati javnosti dovoljno informacija o strankama i kandidatima tako da je u stanju birati na temelju te dobre informiranosti. Ti čimbenici naglašavaju potrebu za ocjenom imaju li žene kandidatkinje pravičan i nepristran udio u medijskom izvještavanju o kampanji. EOM treba, stoga, razmotriti takva pitanja u odnosu na to promoviraju li mediji vidljivo žene kandidatkinje, njeguju li javno prihvaćanje žena kao normalnu značajku političkoga života i predstavljaju li žene na način koji promiče povjerenje javnosti u njihove sposobnosti žena kao političkih vođa.

Način na koji mediji predstavljaju žene može često biti važan pokazatelj statusa žena u širem društvu.

B. OPĆA PITANJA ZA PROMATRANJE

EOM treba pratiti sljedeće pokazatelje postupanja prema ženama u medijima.

- » O ženama kandidatkinjama često se manje izvještava nego o njihovim muškim kolegama, kao što dobivaju i manje istaknuto vrijeme u medijima. Žene kandidatkinje mogu također biti manje korištene kao izvor mišljenja ili informacija i manje je vjerojatno kako će se pojaviti kao gosti u političkim programima;
- » O ženama kandidatkinjama može se izvještavati tako što se manje govori o njihovim političkim stavovima o različitim pitanjima, a više o njihovim osobnim značajkama i izgledu nego što je to slučaj s njihovim muškim kolegama;
- » Kao kandidatkinje, žene mogu često biti predstavljene u njihovoj tradicionalnoj ulozi supruge i majke. Takve slike mediji mogu nametnuti ili se one mogu promicati kroz političko oglašavanje koje je pod kontrolom stranaka ili samih kandidata. Na primjer, žene kandidatkinje često mogu koristiti svoj status majki i onih koji skrbe o drugima kako bi opravdale svoja stajališta o pitanjima poput obrazovanja ili brige o djeci;
- » Važnost takozvanih ženskih pitanja može biti umanjena ako ih se, na primjer, u tisku predstavlja u ženskim rubrikama, a ne u općim vijestima.

C. TEHNIKE PRAĆENJA MEDIJA TIJEKOM IZBORNE KAMPANJE

Kada EOM ima tim za praćenje medija s punim radnim vremenom i u punom sastavu koji će analizirati televizijske i tiskane vijesti, političko oglašavanje i uređivački sadržaj, moraju postojati mogućnosti proširenja kriterija ocjene kako bi se identificirali trendovi vezani za izvještavanje o ženama i načina na koji se predstavljaju.

Obično potpuni rad na praćenju medija uključuje ocjenu komparativne količine vremena ili prostora dodijeljenog raznim strankama ili kandidatima, te je li ton određenog članka ili emisije pozitivan ili negativan. Kako bi se ocijenilo postupanje prema ženama kandidatkinjama u usporedbi s muškim kolegama, bilo bi korisno da se ti nalazi odnose i na spol.

Ako ovo nije praktično izvedivo, ili ako nije na raspolaganju tim za puno praćenje medija, još uvijek može biti moguće unutar vremenskih i kadrovskih ograničenja provesti analizu na licu mjesta – čak i ako to nije statistički bitno, kako bi se pružio pregled razlika koje mogu postojati glede načina na koji mediji izvještavaju o muškim i ženskim kandidatima. Mogu se primijeniti dvije metode, koje nisu obvezno međusobno isključive:

- » Članovi lokalnoga osoblja mogli bi biti zaduženi za praćenje određene emisije na glavnim televizijskim postajama u vrijeme koje odredi medijski analitičar. Svaki član tima mogao bi dobiti zadatak pratiti konkretne programe vijesti ili političke programe tako da ne budu preopterećeni;
- » Lokalni zaposlenici mogu poduzeti dubinsku studiju brojnih publikacija jednog dana u godini, u određenom trenutku kratko prije dana izbora.

U svakom slučaju, službenici bi mogli analizirati i bilježiti svoje nalaze u svezi s:

- » Brojem članaka ili količinom vremena posvećenog muškim i ženskim kandidatima;
- » Odnosom tiskanog prostora ili radio-televizijskog prostora posvećenog osobnim značajkama ili izgledu nasuprot informacijama o pitanjima ili političkim aktivnostima muškaraca i žena;
- » Slučajevima u kojima su žene predstavljene na način koji oslikava njihove tradicionalne uloge supruga i majki;
- » Slučajevima kada jezik, etikete ili vizualni elementi koji se koriste pokazuju nastojanje kako umanjiti značaj ili trivijalizirati dostignuća žena;
- » Brojem članaka usmjerenih na pitanja od posebnoga značaja za žene, jesu li oni uključeni u vijesti ili u poseban dio koji se ciljano odnosi na žene.

IZVJEŠTAVANJE O ŽENAMA I PITANJIMA ŽENA

- Kako biste okarakterizirali opći odnos prema ženama u masovnim medijima?
  - Kao kompetentan, korektan i profesionalan?
  - Kao korištenje tradicionalnih stereotipnih prikaza kao supruga i majki?
  - Kao senzacionalističko izvještavanje?
- Gdje tiskani mediji obično uključuju priče o pitanjima od posebnoga značaja za žene? U općim vijestima? U rubrikama i člancima o ženama? Na prvoj strani?
- Koriste li mediji redovito seksistički jezik ili etikete za žene i osobito za žene vođe?
- Koji je udio žena spikerica ili voditeljica političkih programa na televiziji? Koji je udio žena urednica ili političkih kolumnistica?

IZVJEŠTAVANJE O ŽENAMA I IZBORIMA

- Imaju li žene kandidatkinje jednak pristup medijima na nediskriminirajućoj osnovi?
- Posvećuje li se ženama kandidatkinjama usporediva količina i kvaliteta izvještavanja kao muškarcima? Ako ne, koliko se izvještava o muškarcima i ženama u odnosu na broj kandidata svakoga spola?
- Jesu li razlike u količini izvještavanja rezultat odluke medija ili izbora političkih stranka?
- Postoji li neka vrsta političkoga oglašavanja koje je usmjereno specifično na žene birače?
- Ima li nastojanja na planu obrazovanja birača ili poziva na glasovanje koja specifično ciljaju na žene?

6. DP-i i KP-i: ULOGA KOORDINATORA DUGOROČNIH PROMATRAČA

Koordinator EOM-a za dugoročne promatrače (DP) odgovoran je osigurati da DP budu svjesni prioriteta EOM-a glede žena i izbora i da izvještavaju o informacijama s terena koje mogu biti od pomoći u procjeni i donošenju zaključaka o tim pitanjima. Koordinator DP-a treba blisko surađivati s analitičarem rodnih pitanja ili kontakt osobom za rodna pitanja kako bi utvrdio kako na najbolji način dodijeliti specifične zadatke DP-ovima. Koordinator DP-a će također pomoći u određivanju prioriteta za kratkoročne promatrače (KP) glede izvještavanja o aktivnostima žena na dan izbora.

A. DUGOROČNI PROMATRAČI

Dugoročni promatrači igraju središnju ulogu u osiguravanju EOM-u prikupljanje informacija u cijeloj zemlji o političkim događajima i trendovima u određenim područjima zemlje, te identificiranju regionalnih specifičnosti koje mogu imati utjecaja na izbore. Kao takvi, oni su na ključnoj poziciji doprinijeti EOM-ovoj analizi uloge žena u izbornom procesu. Kako bi dali djelotvoran doprinos, oni trebaju biti informirani o ODIHR-ovom općem pristupu rodним pitanjima i izborima, te trebaju imati temeljno razumijevanje OEES-ovih opredjeljenja i drugih međunarodnih obveza glede ljudskih prava za žene, osobito njihovih izbornih prava. Informacije u Poglavlju 1 pružaju osnovni kontekst koji bi trebao biti od koristi za DP-ove i članove EOM-ovog osnovnog tima.

Tijekom svoga redovitog rada, DP-i trebaju biti u stanju prikupiti cijeli spektar korisnih informacija o ulozi žena u izbornom procesu u svojim područjima promatranja. Te informacije trebaju biti uključene u redovito izvještavanje DP-ova prema sjedištu EOM-a. S obzirom na količinu posla koji obavljaju DP-ovi, mjera u kojoj se oni mogu usmjeriti na rodna pitanja može se znatno razlikovati. Zbog toga ih osnovni tim treba upozoravati na specifična pitanja ili probleme koji zaslužuju posebnu pozornost ili daljnje praćenje.

B. KRATKOROČNI PROMATRAČI

Kratkoročni promatrači trebaju također biti uključeni u praćenje sudjelovanja žena na dan izbora. Obrasci za izvještavanje koje koriste KP-i dok prate aktivnosti glasovanja na glasačkim mjestima trebaju uključiti pitanja koja će poslužiti ovoj svrsi tako da podaci mogu biti kvantificirani tijekom analize obrasca.

- ▶▶ KP-i trebaju utvrditi broj muškaraca i žena u svakom odboru na glasačkom mjestu i spol predsjedavajućeg svakog odbora;
- ▶▶ KP-i mogu također biti upućeni utvrditi omjer između broja žena koje služe kao promatrači političkih stranaka i/ili domaćih nestranačkih promatrača;
- ▶▶ U mjeri u kojoj je to moguće, KP-i trebaju također pitati predsjedavajućeg odbora na glasačkom mjestu da procijeni koliko žena i koliko muškaraca je ustvari glasovalo ili, ako je potrebno, da iznesu subjektivno mišljenje na temelju svojih zapažanja;
- ▶▶ Obrasci za izvještavanje trebaju omogućiti prijavu slučajeva „obiteljskog glasovanja“, gdje dvoje ili više ljudi uđu u istu glasačku kabinu kako bi zajedno glasovali. To najčešće podrazumijeva supružnike. Obiteljsko glasovanje je kršenje OESS-ovih opredjeljenja o tajnosti glasa svake osobe i može staviti žene u nepovoljan položaj, osobito u tradicionalnim patrijarhalnim društvima gdje žene možda nemaju dovoljno slobode neovisno birati. Velika učestalost obiteljskoga glasovanja može sugerirati kako žene nemaju jednake mogućnosti sudjelovanja na izborima;
- ▶▶ Slučajevi glasovanja „za druge“ – gdje jedna osoba pokaže dokumente za nekoliko ljudi i glasuje u ime svih njih – trebaju također biti prijavljeni. Glasovanje za druge nije dopušteno u većini zemalja pošto to kompromitira tajnost glasovanja i nije sukladno OESS-ovim opredjeljenjima. Glasovanje za druge može biti češće u ruralnim područjima i među određenim manjinskim skupinama i može biti nepovoljno naročito za žene. KP-i trebaju procijeniti kako odbori na glasačkom mjestu rješavaju svaki pokušaj glasovanja za druge osobe.

KONTROLNI POPIS ZA DP-e i KP-e

DP

- Natječe li se ijedna žena kao kandidatkinja u vašem području? Ako je tako, koji udio kandidata čine žene? Je li to više ili manje nego na prethodnim izborima?
- Imaju li neke stranke primjetno više žena kandidatkinja nego druge? Čini li ijedna stranka poseban napor kako bi privukla žene birače ili se bavi pitanjima od posebnoga značaja za žene?
- Jesu li žene članice regionalnih ili lokalnih izbornih povjerenstava? U kojem omjeru? U koliko takvih povjerenstava su žene predsjedavajuće?
- U vašem području odgovornosti, jesu li žene registrirane kao birači u istom broju kao muškarci? Ako nisu, možete li utvrditi zašto nisu?
- U vašem području odgovornosti, jesu li žene registrirane kao birači u istom broju kao muškarci? Ako nisu, možete li utvrditi zašto nisu?
- Postoje li ikakve kampanje obrazovanja birača ili kampanje pozivanja na glasovanje usmjerene na žene?
- Ako postoji znatan broj pripadnika manjina u vašem području odgovornosti, sudjeluju li žene jednako aktivno na izborima kao i muškarci ili postoje neki čimbenici koji ograničavaju njihovo sudjelovanje?
- Postoje li neka druga pitanja u vašem području odgovornosti za koja se čini da utječu na sudjelovanje žena kao birača i/ili kandidatkinja, bilo pozitivno ili negativno?

KP

- Koliko je muškaraca i žena koji su članovi svakoga odbora na glasačkom mjestu? Tko predsjedava tim odborom, žena ili muškarac?
- Koliko muškaraca i koliko žena je glasovalo na vašem glasačkom mjestu? Ako izborni službenici na jednom glasačkom mjestu ne mogu dati te brojke, jeste li primijetili tijekom promatranja čini li se da su žene glasovale u otprilike istom broju kao muškarci?
- Je li bilo slučajeva obiteljskoga glasovanja?
- Je li bilo slučajeva glasovanja za druge?
- Shodno onomu što ste vidjeli i/ili na temelju vaših razgovora sa službenicima na glasačkom mjestu, predstavnicima stranaka i biračima, jeste li opazili bilo što što bi moglo sugerirati kako žene birači ne sudjeluju na istoj osnovi kao muškarci?
- Koji je opći odnos između broja žena koje služe kao domaći promatrači, kao predstavnice političkih stranaka/kandidata i kao domaći nestranački promatrači?

- ▼ ŽENE U DRUŠTVU
- ▼ ŽENE U POLITICI
- ▼ SLUŽBENI IZVORI INFORMACIJA
- ▼ NEVLADINE ORGANIZACIJE

7. ISCRPNJIJA ANALIZA I INFORMACIJE: ULOGA ANALITIČARA RODNIH PITANJA

Kadgod je moguće ili se utvrdi da je potrebno, ODIHR će imenovati analitičara rodni pitanja s punim radnim vremenom kao dio osnovnoga tima izborne promatračke misije. Analitičar rodni pitanja odgovoran je za širi opseg EOM-ovog rada na rodni pitanjima i sudjelovanju žena na izborima. Analitičar rodni pitanja treba davati smjernice svim članovima osnovnoga tima i dugoročnim promatračima, osigurati da rodna pitanja budu uključena u rad EOM-a, koordinirati rad tima o rodni pitanjima i preuzeti vodstvo u izvještavanju i pripremi zaključaka i preporuka o pitanjima vezanim za rod na izborima. Sljedeći odlomci daju prikaz niza važni pitanja koje analitičar rodni pitanja može dublje istraživati.

U odsutnosti analitičara rodni pitanja s punim radnim vremenom, voditelj misije treba odrediti jednoga člana osnovnoga tima da služi kao kontakt osoba za rodna pitanja, uz njegove uobičajene dužnosti. Pošto ta kontakt osoba ima i druge odgovornosti u punom radnom vremenu, njezina uloga bit će uvelike uloga koordinatora. Analitičar rodni pitanja ili kontakt osoba trebala bi obično imati pomoć angažiranog lokalnog asistenta s punim radnim vremenom koji će se posvetiti prikupljanju informacija, prevođenju i analizi sudjelovanja žena. Pod vodstvom analitičara rodni pitanja ili kontakt osobe, lokalni asistent bi također mogao pružiti potporu drugim članovima osnovnoga tima u praćenju rodni pitanja u njihovim područjima.

A. ŽENE U DRUŠTVU

Sposobnost žena u cijelosti iskoristiti svoja ljudska prava i u potpunosti sudjelovati u političkom životu – uključujući izborni proces – ovisi o društvenom okruženju u zemlji. Analiza mjesta žena u društvu u cjelini i sve prepreke za napredovanje žena mogu pružiti dragocjen temelj za bolje razumijevanje uloge žena u izbornom procesu. U društvima u kojima su žene općenito neravnopravne – po zakonskim pravima, u gospodarstvu, obrazovanju ili u drugim oblastima – žene će vjerojatnije biti u nepovoljnijem položaju glede izbornih prava i političkoga sudjelovanja.

Kako bi se procijenilo je li izborni teren jednak za žene i muškarce može biti korisno za EOM razmotriti opće društvene uvjete. Dolje navedena pitanja mogu se koristiti da se procijeni ispunjava li zemlja međunarodne standarde o ljudskim pravima žena prihvaćene od svih OEES-ovih država sudionica i ugrađene u CEDAW.

- » Jesu li žene i muškarci jednaki pred zakonom? Postoji li zakonska diskriminacija žena? *De facto* diskriminacija? Imaju li žene ista prava kao i muškarci glede braka i u obitelji?
- » Imaju li žene isti pristup obrazovanju kao muškarci?
- » Imaju li žene isti pristup zaposlenju kao muškarci? Jesu li stope nezaposlenosti više među ženama? Primaju li žene manje plaće? Imaju li žene isti pristup bankovnim pozajmicama i kreditima?
- » Imaju li žene ista prava na zdravstvenu zaštitu?
- » Je li nasilje nad ženama općeprisutan problem u društvu?
- » Razumije li društvo općenito i prihvaća koncepte jednakosti između žena i muškaraca i poštovanje ljudskih prava žena?
- » Postoji li vidljiva podjela između urbanih/ruralnih stavova prema jednakosti između žena i muškaraca?

B. ŽENE U POLITICI

Poglavlje 1 daje temeljni popis statističkih podataka koje EOM treba pokušati dobiti što bi mu pomoglo ocijeniti razinu sudjelovanja žena u politici. Misije s analitičarom rodnih pitanja s punim radnim vremenom trebaju biti u stanju ići dublje u prikupljanje i analizu tih podataka i njihovom postavljanju u smisleniju perspektivu.

Na primjer, EOM treba nastojati dobiti podatke o odnosu između muškarca i žena u odlazećem parlamentu. Međutim, tamo gdje misija može posvetiti više resursa rodним pitanjima, također može biti korisno dobiti komparativne statističke podatke o broju muškaraca i žena koji su na poziciji, a natječu se za ponovni izbor i broju onih koji su odlučili ne kandidirati se ponovno. U nekim zemljama, dokazi ukazuju na to kako su žene sklonije napustiti politiku nego muškarci. A glede razloga za to, žene na javnoj dužnosti navele su brojne probleme, uključujući poteškoće u uspostavljanju ravnoteže između profesionalnih zahtjeva i obiteljskog života, osjećaj da ih se ne shvaća ozbiljno, nezadovoljstvo ozračjem punim sukoba u mnogim parlamentima ili osjećaj kako ne mogu

dovoljno napredovati zbog snage muškog savezništva. Evidentiranje broja političara koji su trenutno na poziciji, a koji ne traže da budu ponovno izabrani, može pomoći utvrditi postoji li obrazac po kojemu žene napuštaju dužnost u nerazmjernom broju. Intervjui s političarima koji su trenutno na položaju mogu pružiti uvid u okolnosti koje su utjecale na njihove odluke da se ne kandidiraju ponovno.

Također se preporuča da EOM prati broj potencijalnih kandidata koje su vlasti odgovorne za registriranje kandidata odbile. Osobito treba napraviti usporedbu kako bi se utvrdilo je li nerazmjern broj ukupnog broja žena kandidatkinja odbijen u usporedbi s odbijenim muškim kandidatima. U slučaju da se uoči takva razlika, EOM može odlučiti to istražiti kako bi utvrdio razloge.

Dublja analiza broja muškaraca i žena na središnjem popisu birača može također pružiti dragocjene uvide u sudjelovanje žena na izborima. Pored državne statistike, EOM može također tražiti informacije o tomu ima li znatnih odstupanja u sudjelovanju žena u nekim područjima zemlje, ili među nekim manjinskim skupinama, i, ako je tako, zašto. Ako ima mnogo raseljenih osoba u jednoj zemlji, vrijedi razmotriti jesu li raseljene žene registrirane da glasuju i sudjeluju li na izborima na istom temelju kao i muškarci.

Bolje razumijevanje sudjelovanja žena u političkom procesu može se postići kroz prikupljanje informacija o ženama u lokalnim i regionalnim vijećima ili skupštinama. Osobito je korisno saznati koliko lokalnih i regionalnih vijeća ili skupština predvode žene. Uobičajeni put do javne dužnosti na državnoj razini je često politički uspjeh na lokalnoj razini. Ako žene nisu na odgovarajući način zastupljene u lokalnim tijelima, onda je broj kvalificiranih i iskusnih žena kandidata za dužnost na državnoj razini smanjen.

Drugo mjerilo sudjelovanja žena i političkog uspjeha je broj ministara u vladi i sličnih pozicija koje drže žene. Ako EOM ostaje u zemlji do sastavljanja nove vlade, usporedba broja žena u novoj i odlazećoj vladi može ilustrirati takav trend. Može se napraviti pregled pozicija u vladi kako bi se utvrdilo koja ministarstva predvode žene. Iako ima iznimki, žene su najčešće imenovane na čela ministarstava odgovornih za socijalne usluge koje se bave onim što se obično smatra ženskim pitanjima. Kritičari napominju kako ova praksa odražava očekivanja društva na temelju stereotipnih uloga žena kao majki i kućanica kao i stavova o tomu koje su dužnosti prikladne za žene, a koje nisu.

U nekim zemljama, osnovane su „ženske“ političke stranke. To može biti izvor informacija o ženama u izbornom procesu kao i o pitanjima od posebnoga značaja za žene. Dok su ženski ogranci političkih stranaka također u poziciji pružiti korisne uvide o pitanjima koja glede žena, u praksi će oni možda vjerojatnije odražavati stranačku liniju.

Drugi bitan čimbenik je kako se prema ženama postupa u pravnom sustavu, osobito glede izbornih pitanja. Osim njihovih *de jure* prava, jesu li sudovi dostupni ženama i postupa li se sa ženama podnositeljicama tužbi jednako kao i s muškarcima? Ako su žene kandidatkinje ili dužnosnice političke stranke uključene u žalbeni postupak ili druge sudske predmete vezane za izbore, EOM treba pažljivo pratiti dana izborna pitanja i procijeniti je li predmet rješavan na drukčiji način u odnosu na slične predmete koji se tiču muškaraca.

Poglavlje 5 pruža temeljne smjernice o rodnim pitanjima i medijima tijekom izbora. EOM s analitičarom rodnih pitanja može biti u stanju obaviti širu analizu o tomu kako medijsko djelovanje utječe na sudjelovanje i perspektive žena na izborima. Na primjer, u onoj mjeri u kojoj resursi to dopuštaju, analiza medija bi bila djelotvornija ukoliko bi se mogli dodati komparativni kriteriji o tomu kako mediji postupaju prema ženama i muškarcima. Takvi kriteriji mogu biti, između ostalog: nudi li sadržaj članka ili emisije u kojima se predstavlja jedan kandidat informacije o osobi, obiteljskom statusu ili osobnim značajkama, a ne o njegovom/njezinom stavu o političkim pitanjima; i uključuje li taj sadržaj pitanja tipično povezana sa ženama, kao što su zdravlje, briga o djetetu, socijalna zaštita ili obrazovanje, bez obzira je li članak ili emisija vezana za nekog kandidata ili političku stranku.

C. SLUŽBENI IZVORI INFORMACIJA

Nekoliko državnih institucija mogu biti važni izvori za izradu profila s rodnim kategorijama za zemlju koja se promatra :

- » Izborna tijela na središnjoj i naročito na regionalnoj razini bit će primarni izvor informacija o komparativnom broju muških i ženskih kandidata, članova izbornih povjerenstava i odbora na glasačkim mjestima te predsjedavajućih tih izbornih tijela;
- » Uredi lokalne vlasti ili lokalni uredi ministarstva unutarnjih poslova (lokalna policija) najvjerojatniji su izvor informacija o brojkama glede registriranja birača i komparativnih podataka o broju muškaraca i žena registriranih u njihovim regijama;
- » EOM treba utvrditi također kojem ministarstvu, odjelu ili povjerenstvu je specifično dodijeljena odgovornost za provedbu jednakih prava, antidiskriminacije ili odredbi o rodnoj jednakosti. Također treba evidentirati ako takva agencija ne postoji. Često, agencija nije autonomno tijelo već je podređena ministarstvu, na primjer, ministarstvu rada i zapošljavanja ili ministarstvu

obitelji i socijalne skrbi. Te agencije trebaju biti u stanju pružiti važne informacije i uvide glede politika i izazova s kojima se suočavaju u promicanju i provedbi rodne jednakosti;

- » U gotovo svim zemljama, postoji odjel ili zavod za statistiku koji prikuplja podatke o brojnim temama, uključujući osnovne informacije o popisu, gospodarske podatke, statističke podatke o obrazovanju i zdravstvu, socijalnim beneficijama, itd. U idealnom slučaju, informacije će biti dostupne u obliku koji dopušta usporedbe između muškaraca i žena o pitanjima poput pismenosti, obrazovanja, zaposlenosti ili prihoda;
- » Ured ombudsmana ili državni ured za ljudska prava može biti važan izvor informacija o posebnim problemima s kojima se suočavaju žene;
- » Sastanci sa sucima i tužiteljima, kao i s profesionalnim udrugama odvjetnika i organizacijama za zagovaranje ženskih prava, mogu pružiti uvide o tomu kako pravni sustav postupaju sa ženama.

D. NEVLADINE ORGANIZACIJE

Suštinski zadatak za izbornu promatračku misiju jeste sastati se s nevladinim organizacijama, profesionalnim udrugama i građanskim skupinama. Njihove informacije mogu biti osobito korisne u potvrđivanju ili pobijanju dojmova iz službenih izvora. U svezi s pitanjima o sudjelovanju žena u izbornom procesu, određeni NVO-i mogu biti iznimno kvalificirani za razgovor o preprekama za sudjelovanje žena, razini odgovora državnih institucija na potrebe žena i razini predanosti bitnim pitanjima za žene od strane kandidata i izabраниh dužnosnika.

Pored prikupljanja općih informacija, razina političkog angažmana žena kroz njihovo sudjelovanje u radu nevladinih organizacija samo po sebi je mjera političkog sudjelovanja žena u društvu. Takav angažman može biti moćna sila za društvenu promjenu. Procjena statusa ženskih NVO-a, njihovog prihvaćanja kao sastavnog dijela civilnoga društva, njihove djelotvornosti u promicanju svijesti o raznim pitanjima i njihove sposobnosti da ostvare društvenu i političku promjenu može pružiti važnu dodatnu dimenziju promatranju sudjelovanja žena u političkom procesu.

PITANJA: ISCRPNJIJA ANALIZA I INFORMACIJE

ŽENE U DRUŠTVU

- U kojoj mjeri država ispunjava OEES-ova i druga međunarodna opredjeljenja i obveze o ljudskim pravima za žene i o jednakosti žena i muškaraca?
- Jesu li žene jednake pred zakonom? Kako s njima postupa pravosudni sustav, osobito glede izbornih pitanja?
- Postoje li ikakvi dokazi o diskriminaciji žena u društvu?
- Imaju li žene jednak pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i zapošljavanju?
- Uživaju li žene jednakost u gospodarskoj sferi?
- Koriste li žene državne institucije poput ombudsmana ili povjerenstava za ljudska prava? Ako je tako, koje žalbe podnose?

ŽENE U POLITICI

- Napuštaju li žene politiku u većem broju nego muškarci? Ako je tako, zašto? Koliko muškaraca koji su trenutačno na poziciji, a koliko žena je odlučilo ne kandidirati se ponovno?
- Je li veća vjerojatnost da će registriranje žena kandidata biti odbijeno nego u slučaju muških kandidata?
- Pokazuje li registriranje birača bilo kakve nejednakosti između žena i muškaraca?
- Jesu li žene dobro zastupljene u lokalnim vijećima i regionalnim skupštinama?
- Igraju li žene bitnu ulogu kao ministrice u vladi ili načelnice općina?
- Postoje li „ženske“ političke stranke i imaju li bilo kakav značajan utjecaj? Koja pitanja oni smatraju najvažnijima?
- Imaju li ženski ogranci političkih stranka drukčije prioritete nego središnja stranačka struktura?

NEVLADINE ORGANIZACIJE

- Postoje li NVO-i usmjereni na unaprjeđenje prava žena? Što oni smatraju pitanjima od posebnoga značaja?
- Je li bilo koji NVO specifično uključen u nastojanja da poveća političko sudjelovanje žena? Ako je tako, koje uvide on može pružiti o preprekama za sudjelovanje žena na izborima?
- Do koje mjere žene sudjeluju u radu NVO-a? U kojoj mjeri žene sudjeluju u radu NVO-a koji se bave izbornim pitanjima?
- Drže li žene vodeće pozicije u NVO-ima? Ako je tako, je li to bio učinkovit oblik političkog sudjelovanja i postizanja da se njihov glas čuje?

ANEKS: ODABRANI MEĐUNARODNI STANDARDI

ODABRANA OESS-ova OPREDJELJENJA

Povelja za europsku sigurnost, Istanbul, 1999.

23. Puno i jednako ostvarenje ljudskih prava žena od ključnoga je značaja za postizanje mirnijeg, prosperitetnijeg i demokratskijeg OESS-ovog područja. Mi smo posvećeni tomu da jednakost između muškaraca i žena bude sastavni dio naših politika...

24. Mi ćemo poduzeti mjere kako bismo ukinuli sve oblike diskriminacije žena i okončati nasilje nad ženama ....

Moskovski dokument, 1991.

40. Države sudionice prepoznaju kako je puna i istinska jednakost između muškaraca i žena temeljni aspekt pravednog i demokratskog društva utemeljenog na vladavini prava. One prepoznaju da puni razvoj društva i blagostanja svih njegovih članova zahtijeva jednaku priliku za puno i jednako sudjelovanje muškaraca i žena. U tom kontekstu, one će

40.1 – osigurati da sva CSCE-ova opredjeljenja vezana za zaštitu i promicanje ljudskih prava i temeljnih sloboda budu primijenjena u potpunosti i bez diskriminacije bez obzira na spol;

40.2 – poštovati Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), ako su strane te Konvencije....

40.3 – potvrditi da je njihov cilj postići ne samo *de jure* već i *de facto* jednakost prilika za muškarce i žene, te promicati djelotvorne mjere u tom cilju;...

40.8 – ohrabriti i promicati jednake prilike za puno sudjelovanje žena u svim aspektima političkog i javnog života, i procesima odlučivanja, te u međunarodnoj suradnji općenito;...

40.13 – osigurati prikupljanje i analizu podataka radi odgovarajuće procjene, praćenja i poboljšanja situacije žena ....

ODABRANI STANDARDI I OPREDJELJENJA UJEDINJENIH NARODA

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Članak 2 - Svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u ovoj Deklaraciji bez razlike bilo koje vrste, kao što je rasa, boja kože, spol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, imovina, rođenje ili drugi status.

Članak 7 - Svi su pred zakonom jednaki i svi imaju pravo na jednaku pravnu zaštitu, bez ikakve diskriminacije.

Članak 21.1 - Svatko ima pravo sudjelovati u upravljanju svojom zemljom izravno ili preko slobodno izabраних predstavnika.

2. Svatko ima pravo na jednak pristup javnim službama u svojoj zemlji.

3. Volja naroda je temelj državne vlasti; ta se volja mora izražavati na povremenim i poštenim izborima, koji se provode uz opće i jednako pravo glasa, tajnim glasovanjem ili nekim drugim jednako slobodnim glasačkim postupkom.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Članak 3 - Države članice ovoga Pakta obvezuju se osigurati jednako pravo muškaraca i žena na uživanje svih političkih i građanskih prava utvrđenih u ovom Paktu.

Članak 25 - Svaki građanin treba imati pravo i mogućnost:

(a) sudjelovati u vođenju javnih poslova, izravno ili preko slobodno izabраних predstavnika;

(b) birati i biti biran istinski provedenim, povremenim izborima s općim i jednakim biračkim pravom i tajnim glasovanjem, koji osiguravaju slobodno izražavanje volje birača...;

Članak 26 - Sve su osobe jednake pred zakonom i imaju pravo, bez ikakve diskriminacije, na jednaku zakonsku zaštitu...

Međunarodna konvencija o ukklanjanju svih oblika diskriminacije žena

Članak 2 - Države članice osuđuju diskriminaciju žena u svim oblicima, suglasne su provoditi svim odgovarajućim sredstvima koja im stoje na raspolaganju i bez odlaganja, politiku otklanjanja diskriminacije žena i radi toga se obvezuju:

- (a) unijeti načelo ravnopravnosti muškaraca i žena u svoje nacionalne ustave ili odgovarajuće zakone, ako to već nisu učinile, kao i osigurati, zakonskim ili drugim odgovarajućim mjerama, praktičnu primjenu toga načela;
- (b) usvojiti odgovarajuće zakonske i druge mjere, uključujući i sankcije kada je potrebno, kojima se zabranjuju svi oblici diskriminacije žena...

Članak 7 - Države članice poduzimaju sve odgovarajuće mjere za otklanjanje diskriminacije žena u političkom i javnom životu zemlje, a osobito su dužne osigurati, pod jednakim uvjetima kao i muškarcima, prava žena:

- (a) glasovati na svim izborima i javnim referendumima i biti birane u sva tijela koja se biraju putem javnih izbora;
- (b) sudjelovati u stvaranju i provedbi vladine politike i biti na javnoj poziciji i obavljati sve javne dužnosti na svim razinama vlasti;
- (c) sudjelovati u radu nevladinih organizacija i udruga koje se bave javnim i političkim životom u zemlji...

O OESS-u/ODIHR-u

Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) je glavna institucija OESS-a koja pomaže državama sudionicama „osigurati puno poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, pridržavati se vladavine prava, promicati načela demokracije i (...) graditi, jačati i štiti demokratske institucije, kao i promicati toleranciju u cijelom društvu“ (Helsinški dokument 1992.).

ODIHR, sa sjedištem u Varšavi, Poljska, uspostavljen je kao Ured za slobodne izbore na Pariškom samitu 1990. godine i započeo je svoj rad u svibnju 1991. godine. Godinu dana kasnije, naziv Ureda je promijenjen kako bi odražavao prošireni mandat koji uključuje ljudska prava i demokratizaciju. Danas on ima više od 100 zaposlenika.

ODIHR je vodeća agencija u Europi u oblasti **promatranja izbora**. On koordinira i organizira raspoređivanje više promatračkih misija s tisućama promatrača svake godine kako bi ocijenili jesu li izbori u OESS-ovom području sukladni nacionalnom zakonodavstvu i međunarodnim standardima. Njegova jedinstvena metodologija pruža dubinski uvid u sve elemente izbornoga procesa. Kroz projekte pomoći, ODIHR pomaže državama sudionicama poboljšati svoj izborni okvir.

ODIHR-ove aktivnosti u oblasti **demokratizacije** uključuju sljedeća tematska područja: vladavina prava, civilno društvo, sloboda kretanja, rodna jednakost i trgovina ljudima. ODIHR provodi više od 100 ciljanih programa pomoći svake godine, u nastojanju da omogući i poveća poštovanje OESS-ovih opredjeljenja od strane države i da razvije demokratske strukture.

ODIHR promiče zaštitu **ljudskih prava** kroz projekte tehničke pomoći i obuku o pitanjima humane dimenzije. On provodi istraživanje i priprema izvješća o različitim temama glede ljudskih prava. Usto, Ured organizira nekoliko sastanaka svake godine radi razmatranja provedbe OEES-ovih opredjeljenja u oblasti humane dimenzije od strane država sudionica. U aktivnostima borbe protiv terorizma, ODIHR radi na izgradnji svijesti o pitanjima humane dimenzije i provodi projekte koji se temeljno bave čimbenicima koji su u korijenu terorizma.

ODIHR pruža savjet državama sudionicama o njihovim politikama o **Romima i Sintijima**. On promiče izgradnju kapaciteta i umrežavanje romskih i Sinti zajednica i ohrabruje sudjelovanje predstavnika Roma i Sintija u tijelima za stvaranje politika. Ured također djeluje kao klirinška kuća za razmjenu informacija o pitanjima Roma i Sintija između nacionalnih i međunarodnih aktera.

Sve ODIHR-ove aktivnosti provode se u uskoj koordinaciji i suradnji s institucijama i terenskim operacijama OEES-a, kao i drugim međunarodnim organizacijama.

Više informacija je dostupno na ODIHR-ovoj internetskoj stranici (www.osce.org/odihhr).

Ovaj priručnik pruža smjernice za praćenje sudjelovanja žena u izbornom procesu. Osmišljen je kao dio OESS-ovog/ODIHR-ovog nastojanja da poveća jednakost između žena i muškaraca tako što će rodna pitanja uvesti u sva područja svoga rada.

Ovaj priručnik osmišljen je kao sredstvo za rad, kako bi se pomoglo OESS-ovim/ODIHR-ovim izbornim promatračkim misijama u identificiranju različitih elemenata izbornoga procesa koji mogu utjecati na jednako sudjelovanje žena. On utvrđuje praktične korake koje treba poduzeti kako bi se rodna perspektiva uključila u promatranje izbora. Također treba osigurati da doneseni zaključci o tomu u kojoj mjeri izborni proces ispunjava OESS-ova opredjeljenja i druge međunarodne standarde za demokratske izbore, u potpunosti uzimaju u obzir i to kako izborni proces utječe i na žene i na muškarce.

Uz to što ga koriste OESS-ove/ODIHR-ove promatračke misije, ovaj priručnik također je veoma bitan i za druge međunarodne aktivnosti u oblasti promatranja izbora i rad skupina domaćih promatrača izbora.

